

ÓKORI KRÉTAI ÉS GÖRÖG MŰVÉSZET

KIÁLLÍTÁS ÉS KIFESTŐ FELNŐTTEKNEK ÉS GYERMEKEKNEK

Az Eurázsiai Művészetek Sorozatot szerkeszti és rajzolja:
Bérczi Szaniszló

ÓKORI KRÉTAI ÉS GÖRÖG MŰVÉSZET

Bérczi Szaniszló, 2003

A mai magyar műveltségben egy széles réteget képez a görögöktől eredő ismeret és művészet. Gyakran emlegetik, hogy már a görögök... Ezért is érdekes egy réteggel mélyebbről indítani ismerkedésünket a mediterrán múlttal, Krétáról. A krétai művészetre sokáig csak a régi görög mítoszokból következtettek. Tézeusz athéni királyfi kalandos krétai útján öli meg Minosz király labirintusában a bikát s talál ki a labirintusból Ariadné királylány fonalának segítségével. Daedalosz ezermester a fiával, Ikarossal, szárnyakat kötve menekül Krétáról, de fia, aki "túl közel repült a Naphoz", szárnyszerűen hanyatlak alá. A klasszikus görög kor előtti, de már a görög szigettengeren zajló háborús időkbe nyúlik vissza Homérosz két eposza is, az Illiász és az Odüsszeia. Az Ókori krétai és görög művészet kiállításához és kifestőhöz itt vázolt történeti bemutatásban az események időrendje szerint haladunk, s nem a fölismerések időrendje szerint. Bár a német Schliemann trójai ásatásai és fölfedezései időben megelőzték az angol Evans-széit Knósszoszon, mi előbb Krétára látogatunk el.

Evans Artúr brit kutató a Magyar Millennium idején, az 1800-as évek utolsó évtizedében kezdte meg az ókori Kréta nagyszabású régészeti feltárását. Gazdag műveltséget talált Krétán, s olyan kispasztikai és díszítőművészeti anyagot, amely a mezopotámiaihoz hasonló elemeket is tartalmazott. A pecsételőknek itt főleg a henger véglapjára tették a mintáját, de az életfajelenetek és az állatküzdelmi jelenetek itt is megtalálhatók voltak. A krétai bikakultuszt már a görög leírásokból is ismerték. Kétféle írást is talált, s a régebbit, a lineáris A-t még nem tudták megfejteni a szövegek rövidege miatt. A másik írás, a lineáris B, már a görög nyelv ősi változata. Az ókori krétai műveltség számos elemére utal a görög mondavilág is. Egykori uralkodójáról minoszi kulturának nevezték el. Platon Egyiptomban járva egy olyan mítoszt is leírt, amely a krétai műveltség pusztulásáról írható. Azóta feltárták Théra (más néven Szantorin) szigetének geológiai múltját, a szigetet alkotó vulkán egykori berobbanását, kb. Kr. e. 1400-ban. A szigeten, a görög "Pompeii", a vulkáni hamu alól egy elpusztult krétai jellegű műveltség építészeti és művészeti maradványai kerültek elő. A szantorini ásatások nemcsak a krétai műveltség Égei tengeri kiterjedését, de pusztulásának egyik okát is segítettek megvilágítani.

A krétai állam lehanyaglását azonban nem csak a Szantorin vulkán kitörése okozta. A dór törzsek ebben az időben szállják meg fokozatosan a peloponnészoszi félszigetet. A korai attikai városok közül egyedül Athén tud ellenállni és fennmaradni a dór invázióban. A friss és nyers erővel szerveződő városállamok nagy háborúja volt az akkor még szintén álló Trója ellen a Homérosz megénekelte trójai háború. A trójai ásatásokba Schliemann Henrik Homérosz olvasásának hatására fogott. A Dardanellák szorosát védte és adóztatta Trója. Számos rétegben sorakoztak az egykor virágzó, majd levert és elpusztított város romjai. Schliemann később más fontos görög városokat is feltárt, Mükéné, Tirinszt.

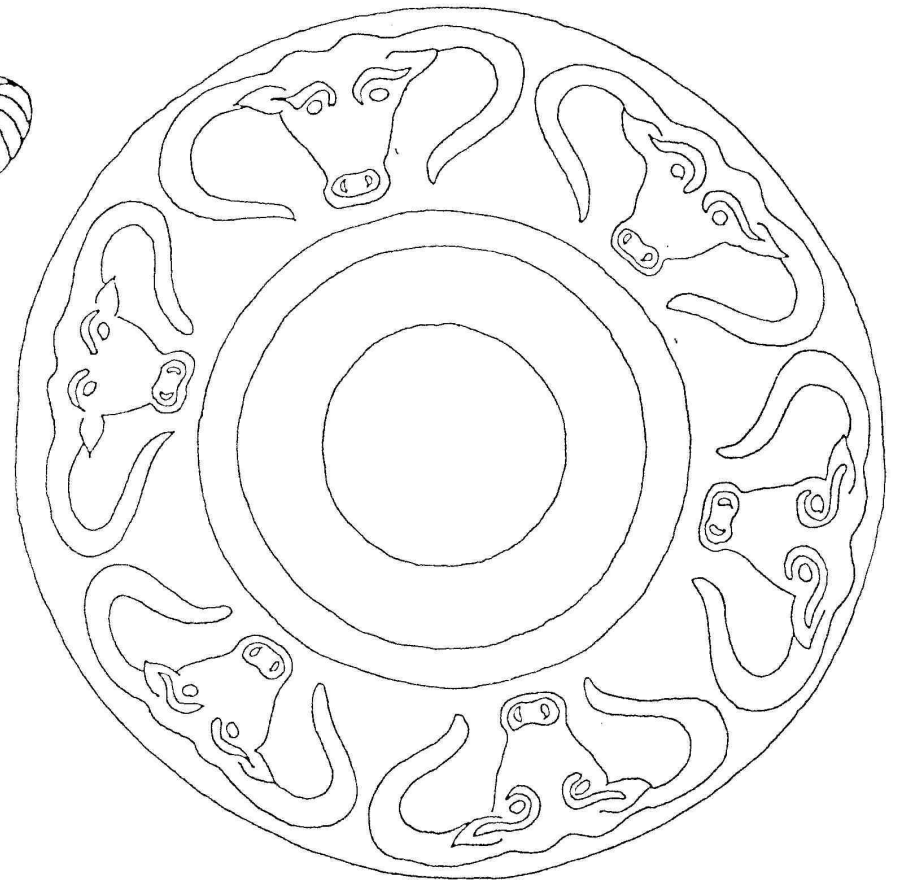
Kifestő sorozatunkba csak néhány epizód fér a gazdag krétai és görög hagyatékból. A már említett mezopotámiai művészeti párhuzamok - arcfedő aranylemez, oroszlános kapu, állatküzdelmi jelenetek, életfajelenetek - mellett kifestők a görög élet és művészet különlegesen szép alkotásai, a szobrászatból és az építészetből, a vázafestészet jeleneteiből, a görög mitológia egy-egy részletéről mutat be válogatást. Néhány laptükörre a matematikai szempontból érdekes díszítőminták is fölkerülnek. Megjelennek a híres szobrászok alkotásai is: Pheidiasz Parthenon fríze, vagy Müron Diskoszvetője. Nagy Sándor Közel-keletet meghódító görög korának tanúja a Laokoón csoport rajza. Találkozunk Zeusszal vagy Poszeidónnal, a kalandozó Odüsszeusszal, a baglyos Pallasz Athénével, az athéni polgárokkal és a görög harcosokkal, aki csakúgy mint a szkíta harcosok a csata szünetében foglalatoskodnak.

A magyar műveltség számos irányból kapott hatásokat a görög műveltségtől. Ezek a hatások az irodalomban és a természettudományokban a legismertebbek, de szinte az élet minden területére kiterjednek. Külön réteget képeznek a római kori hatások és a bizánci átérkezett hatások. A kereszténység is, mindkét "római" szálon fontos ismereteket közvetített a görög korból. A Kárpát-medence államai pedig, a hunoktól, avaroktól kezdve, majd egyre erőteljesebben közeledve a nyugati kereszténységhez a késő-avar koron át az Árpádokig, majd az Árpád házi királyok korában III. Béla személyében még császárjelöltet is adva Bizáncnak, szoros kölcsönhatásban éltek a görög világból kinőtt két nagyhatalommal, Rómával és Bizánccal.

Reméljük, hogy az Ókori krétai és görög művészet című kifestő is sok érdekes órát ad azoknak, akik nemcsak nézegetni szeretik Eurázsia művészeti korszakait, népeit, hanem a művészetekhez való vonzalmukból szeretnek valamit saját alkotássá is fejleszteni, ecsettel és tollal. Az alkotások szeretete nemcsak saját népművészetünknek, hanem a görög örökségnek is a tanulsága számunkra.

Budapest, 2003 Szeptember 8.

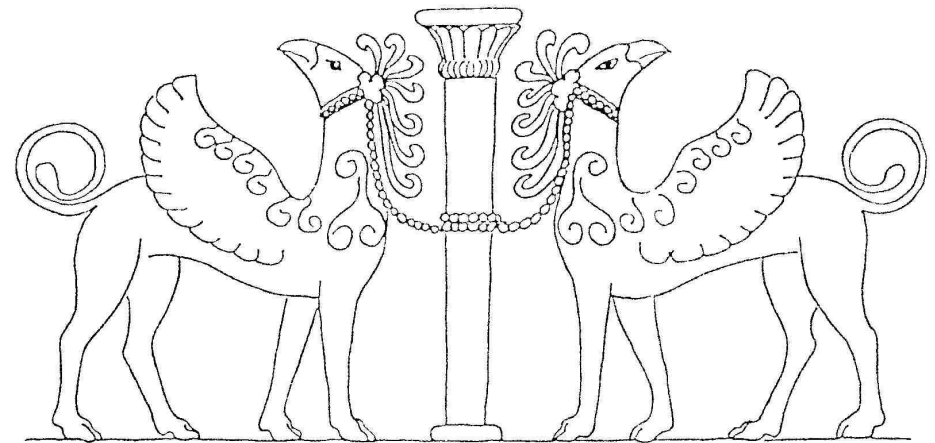
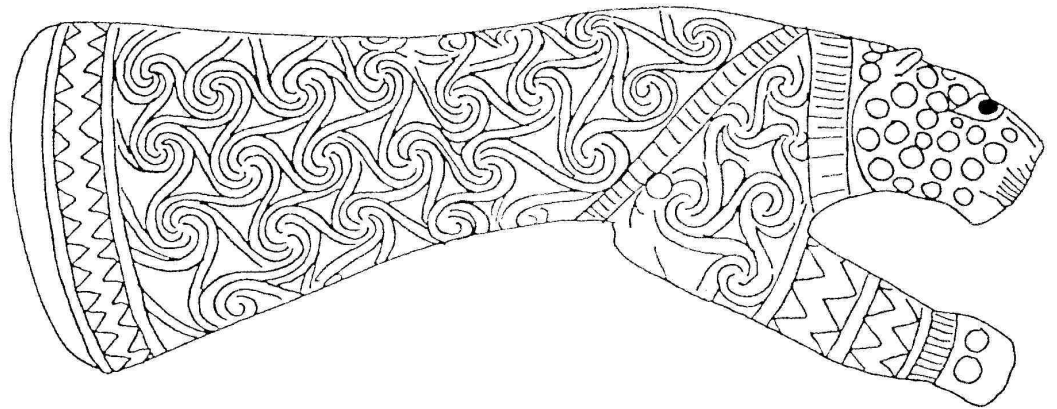
Bérczi Szaniszló

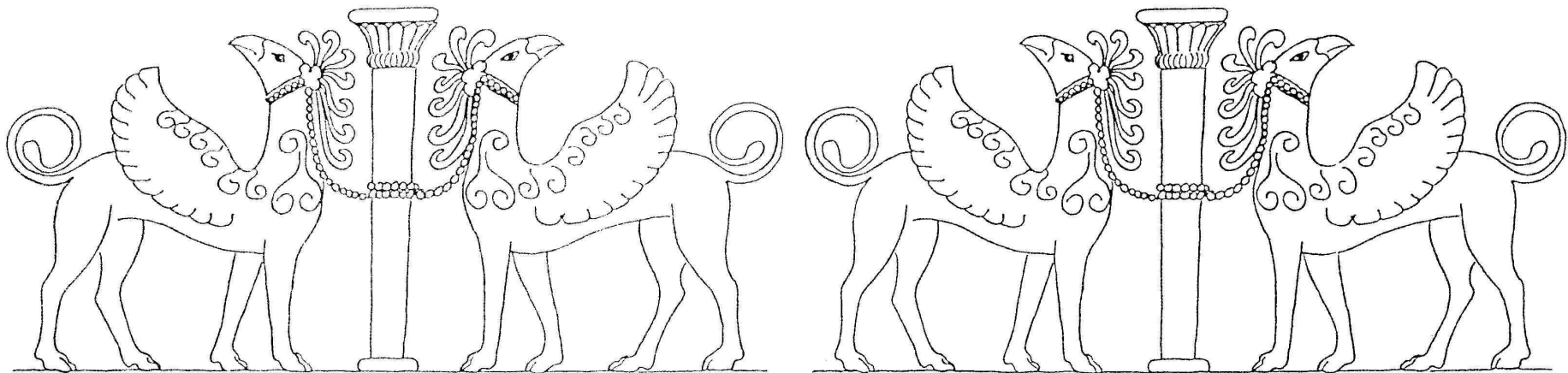
ÓKORI KRÉTAI ÉS GÖRÖG MŰVÉSZET

KIÁLLÍTÁS ÉS KIFESTŐ FELNÖTTEKNEK ÉS GYERMEKEKNEK

Az Eurázsiai Művészetek Sorozatot szerkeszti és rajzolja:
Bérczi Szaniszló

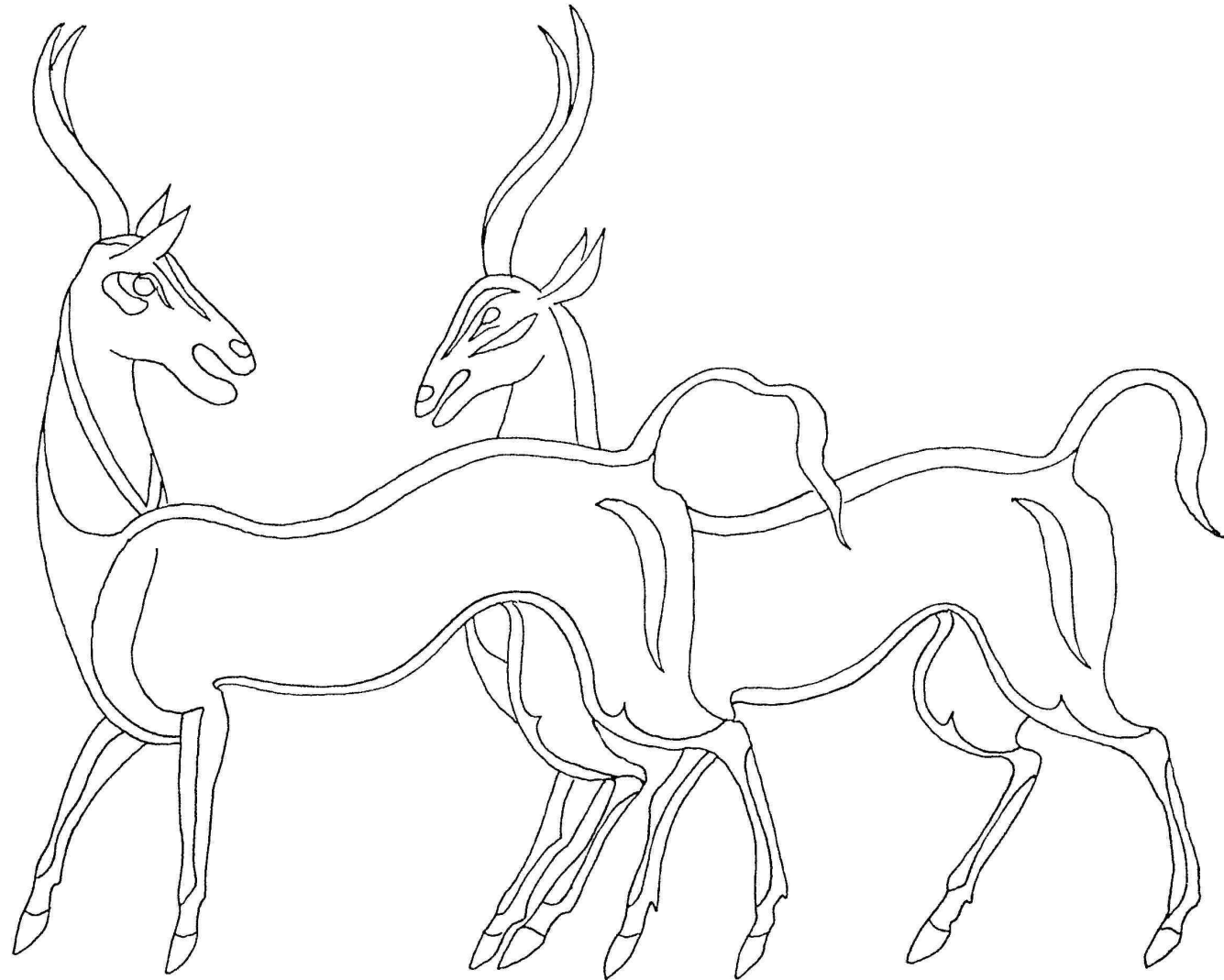

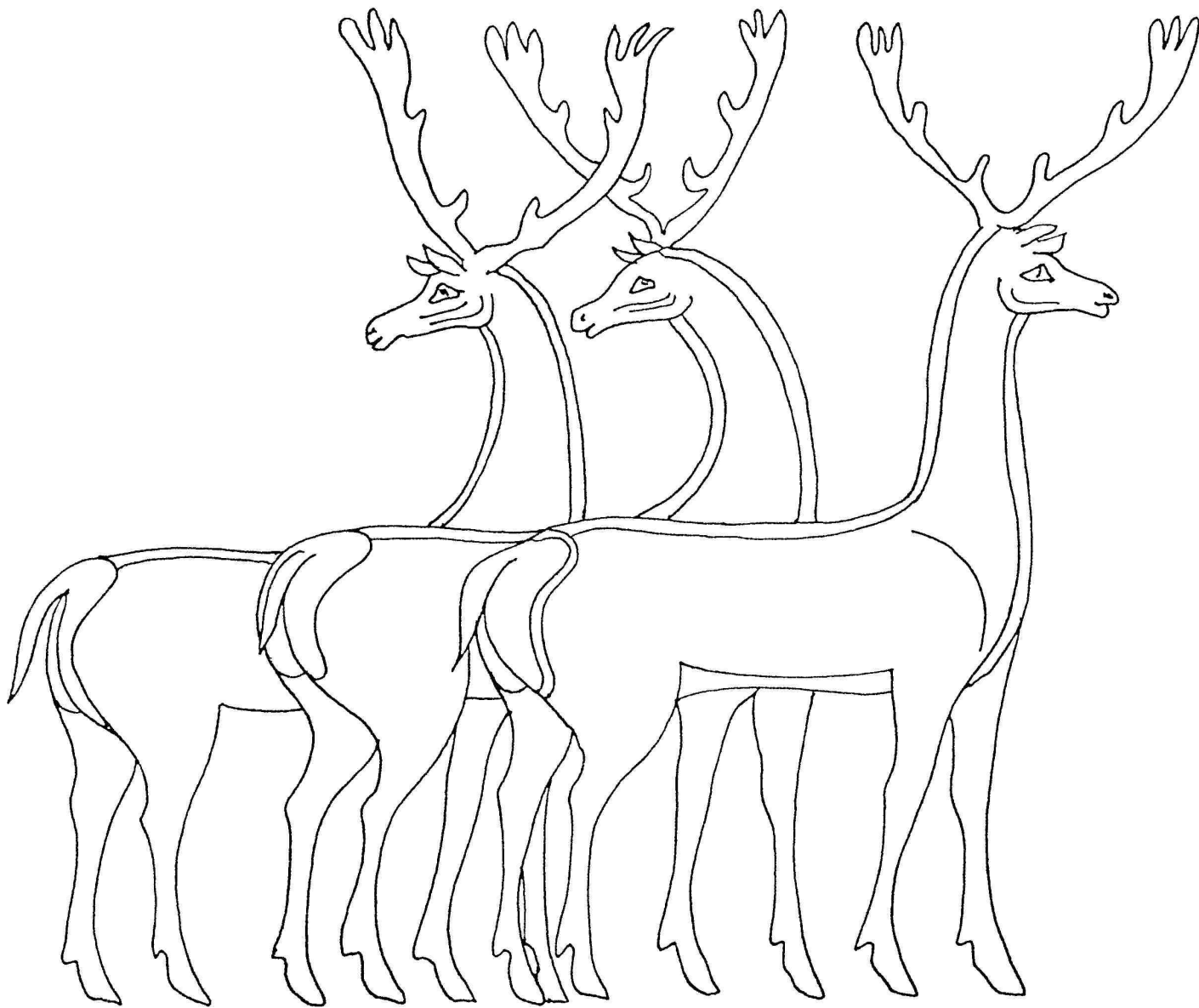
Az ókori Kréta, majd utána a görögség városállamai, domináns szerepet játszottak a Földközi-tenger keleti felének életében a Kr. születése előtti 2. és 1. évezredben. A görögök világát folytató Kelet-Római Birodalom pedig csak Kr. u. 1500 évvel omlott össze. Ezért a görögség életéről sok emlék fennmaradt, de az ókori Kréta államát csak az Evans Artúr által megkezdett és azóta is folyamatosan sok szép leletet a felszínre hozó ásátások tették ismertté a világ előtt.

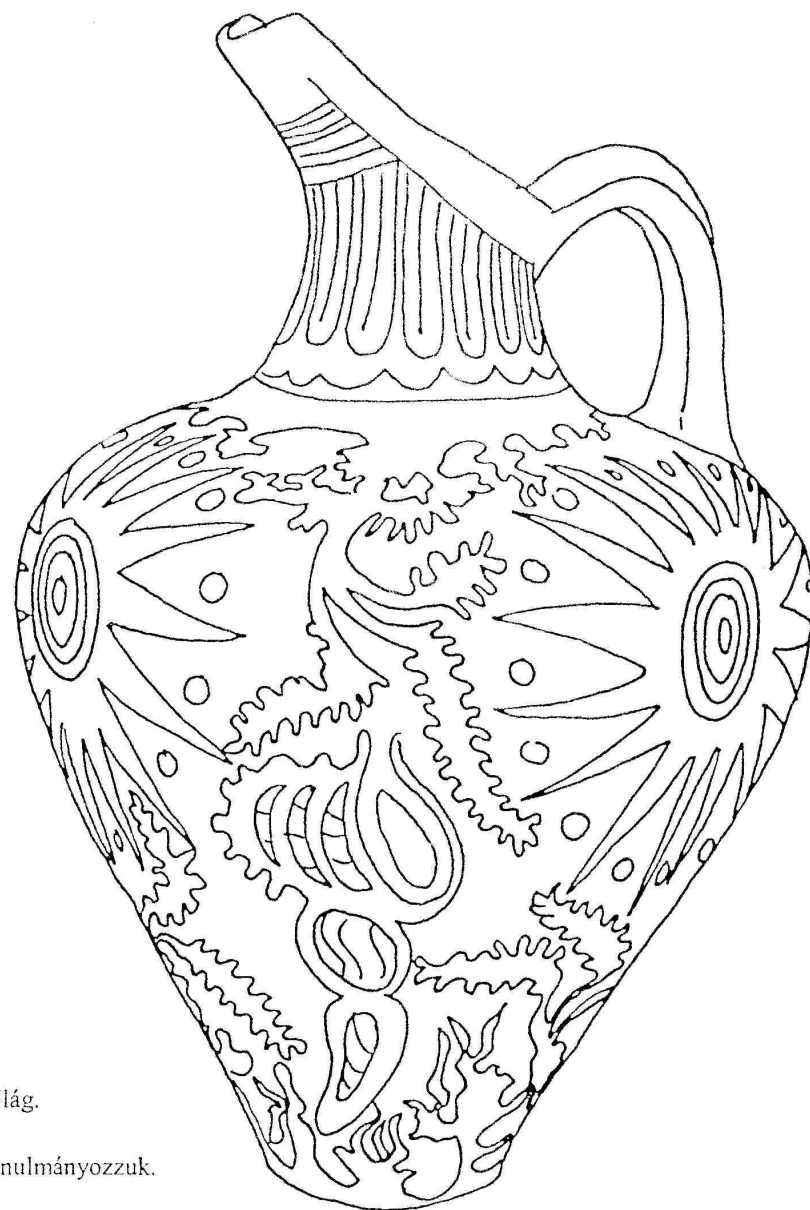
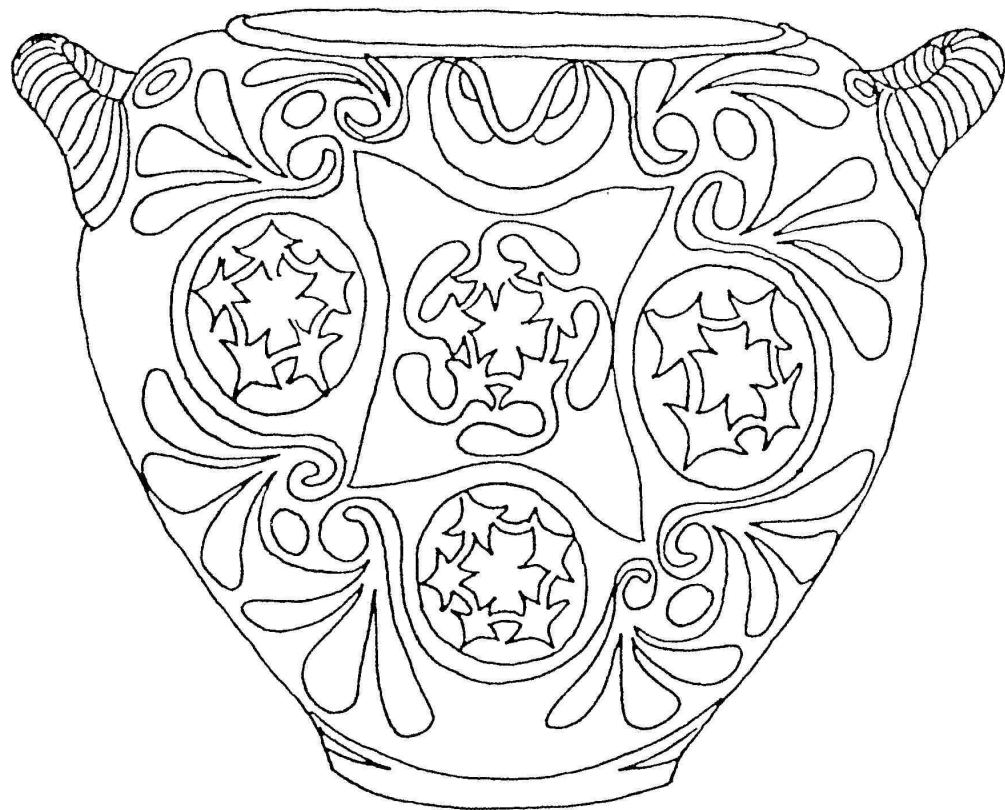
Evans Artúr brit kutató a Magyar Millenium idején, az 1800-as évek utolsó évtizedében kezdte meg az ókori Kréta nagyszabású régészeti feltárását. Gazdag műveltséget talált Krétán, s olyan kisplasztikai és díszítőművészeti anyagot, amely a mezopotámiaihoz hasonló elemeket is tartalmazott. A pecsételőknak itt főleg a henger véglapjára tették a mintáját, de az életfajelenetek és az állatküzdelmi jelenetek itt is megtalálhatók voltak.

A krétai műveltséget, egykori uralkodójáról, minoszi kulturának nevezték el. Platon Egyiptomban járva egy olyan mítoszt is leírt, amely az egykor nagyhatalmú krétai államnak és műveltségkörének pusztulásáról íródhatott. Azóta föltárták Théra (más néven Szantorin) szigetének geológiai múltját, a szigetet alkotó vulkán egykori berobbanását, kb. Kr. e. 1400-ban. A szigeten, a görög "Pompein", a vulkáni hamu alól egy elpusztult krétai jellegű műveltség építészeti és művészeti maradványai kerültek elő. A szantorini ásatások nemcsak a krétai műveltség Égei-tengeri kiterjedését, de pusztulásának egyik okát is fölfedték.

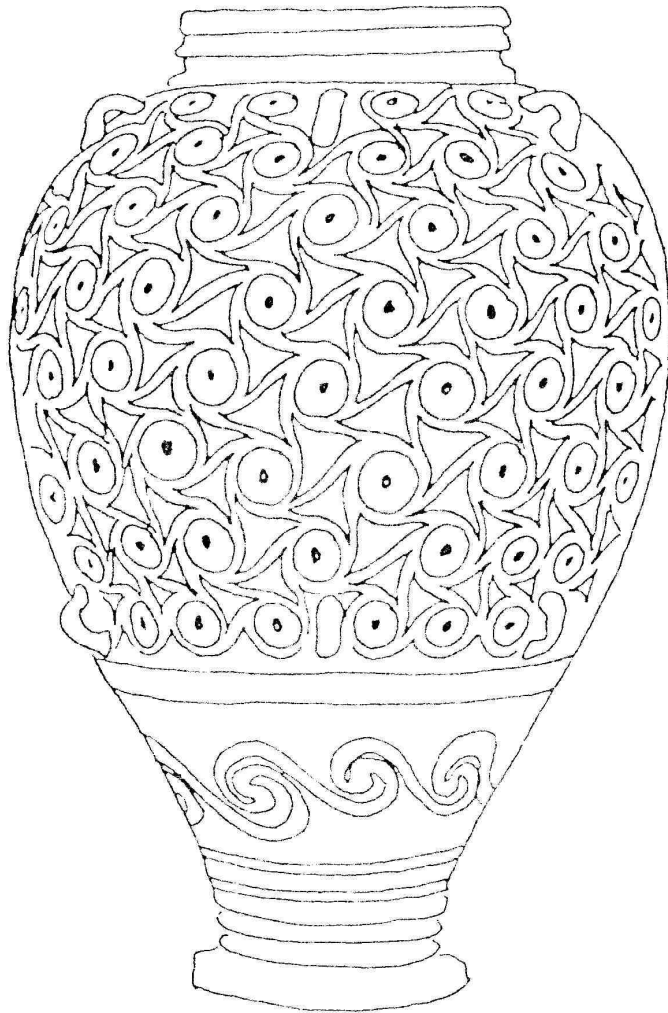

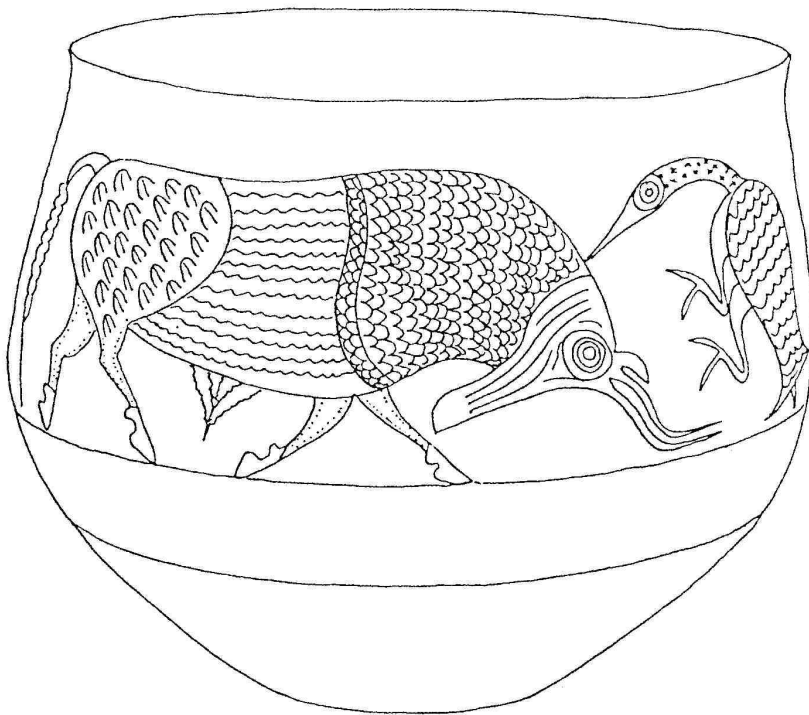
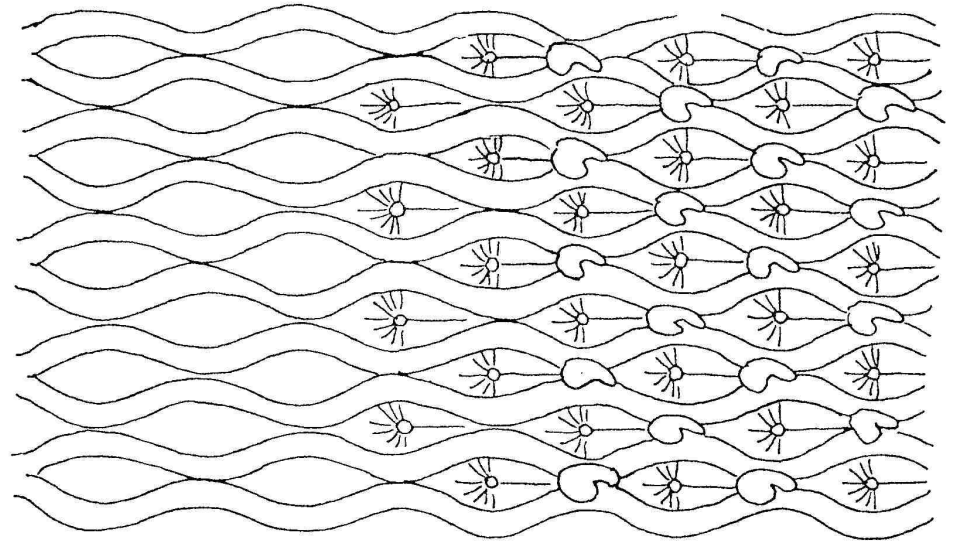
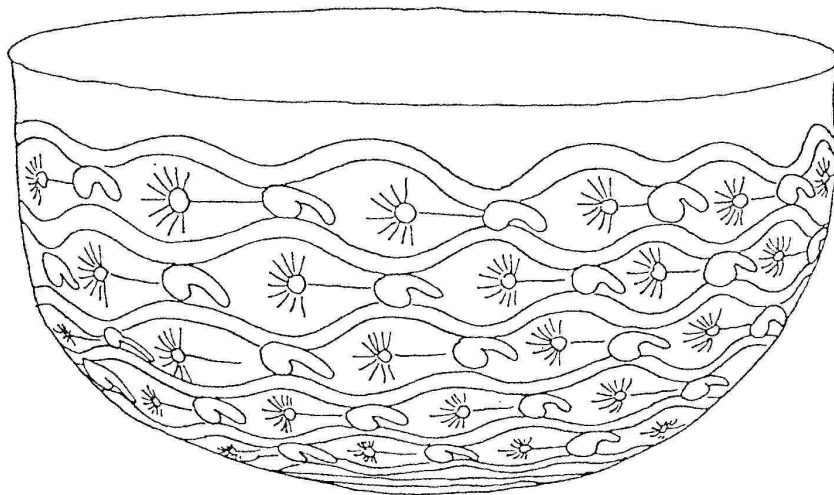
A két állatcsoport egy egy szantorini ill. krétai épület falát díszítette. Mindkettőt lendületes vonalak, kifejező mozdulatok ábrázolása jellemzi. Az ásatásokban föltárt régészeti leletek a korai Krétát békés, gazdag állammak mutatják. Megmutatkozik ez a béke és gazdagság a palota-építészetben, például a falakat borító gazdag és színes festményeken, melyek a természetet ábrázolják, liliomokkal, tengeri állatokkal, sportoló ifjakkal. Valamilyen formában a krétai építészetre is utal egy régi görög mítosz. Théusz athéni királyfi kalandos krétai útján öli meg Mínoosz király labirintusában a bikát s talál ki a labirintusból Ariadné királylány fonolának segítségével.

Nemcsak az építészetben hanem a kerámiatárgyakon is ott pompázik a színes krétai élővilág.
A korsók, vázák díszítőművészete ismét fölvirágozik majd a görögségnél is.
Az ismétlődő örvényminták jelzik azt is, hogy tenger közelében élő hajós nép művészetét tanulmányozzuk.

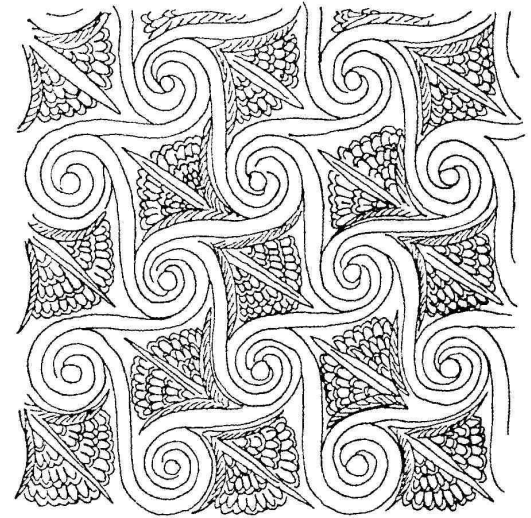
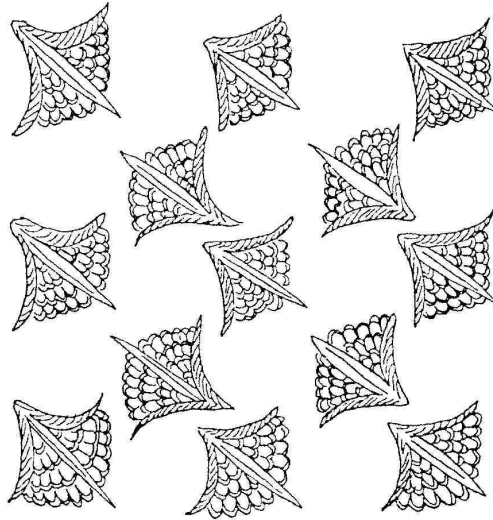
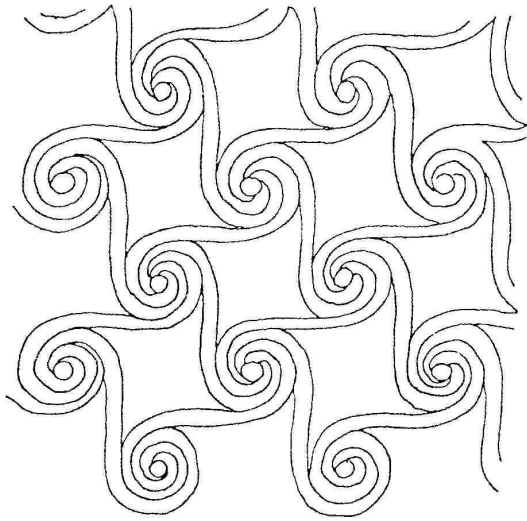
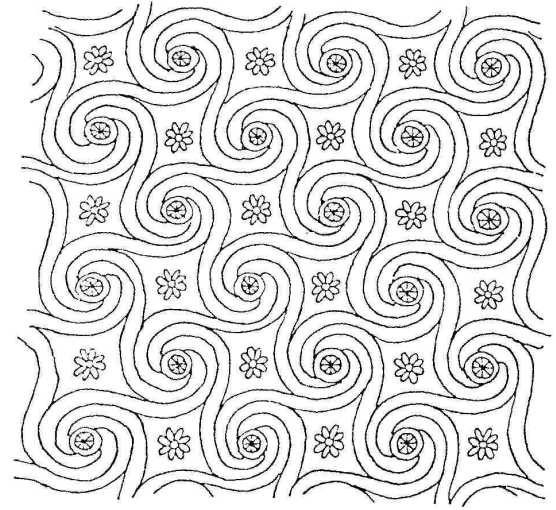
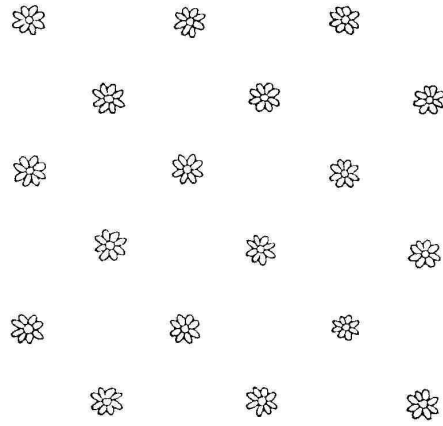
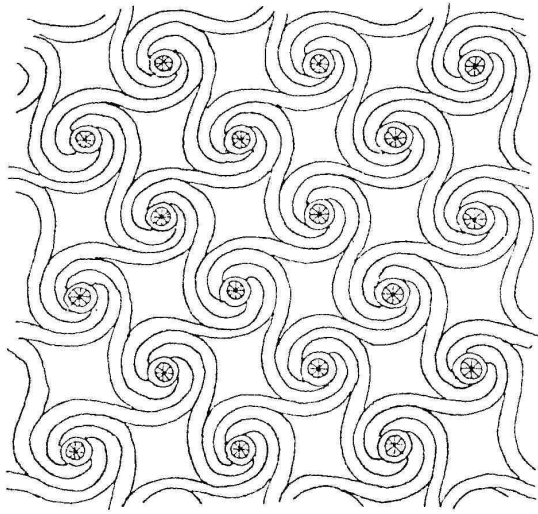
A szabályosan ismétlődő minták lehetővé teszik, hogy a sík geometriai szimmetriái szerint csoportosítva is jellemezzük az ókori krétai és görög művészeti alkotásokat. A bal oldali korsón p6 típusú, a jobb oldali korsón pedig p2 típusú díszítőmintát figyelhetünk meg.

Az egykori Kréta hatalmára, művészetére sokáig csak a régi görög mítoszokból következtettek. Daedalosz ezermester a fiával, Ikarossal, szárnyakat kötve menekül Krétáról, de fia, aki "túl közel repült a Naphoz", szárnyaszegetten hanyatlik alá. Ahogy a költészet, úgy a matematika is örzi a "régiségeket".

A művészeti matematika is jelzi, hogy a krétaiak ősi műveltsége sajátos vonásokkal bírt. A csészén látható cm típusú díszítőmintának a szerkezeti hasonmásait a Kaukázus vidékén találjuk. A minta fokozatos fölépülését bemutató ábrásor érzékelteti, hogy nem egyszerű, hanem összetett mintázatot látunk.

A szemközti oldal is két összetett mintázatot mutat be. A felső sorban egy $p4$ szerkezetű spirálmintát adunk össze egy $p4m$ szerkezetű csillagvirágmintával. Az alsó sorban viszont a $p4$ szerkezetű spirálmintához $p2$ szerkezetű pálmavirág csokrokat adunk. Az összetett mintázatokot ezért a felső sorban $p4m/p4$, az alsó sorban pedig $p4/p2$ szerkezettel jellemezhetjük.

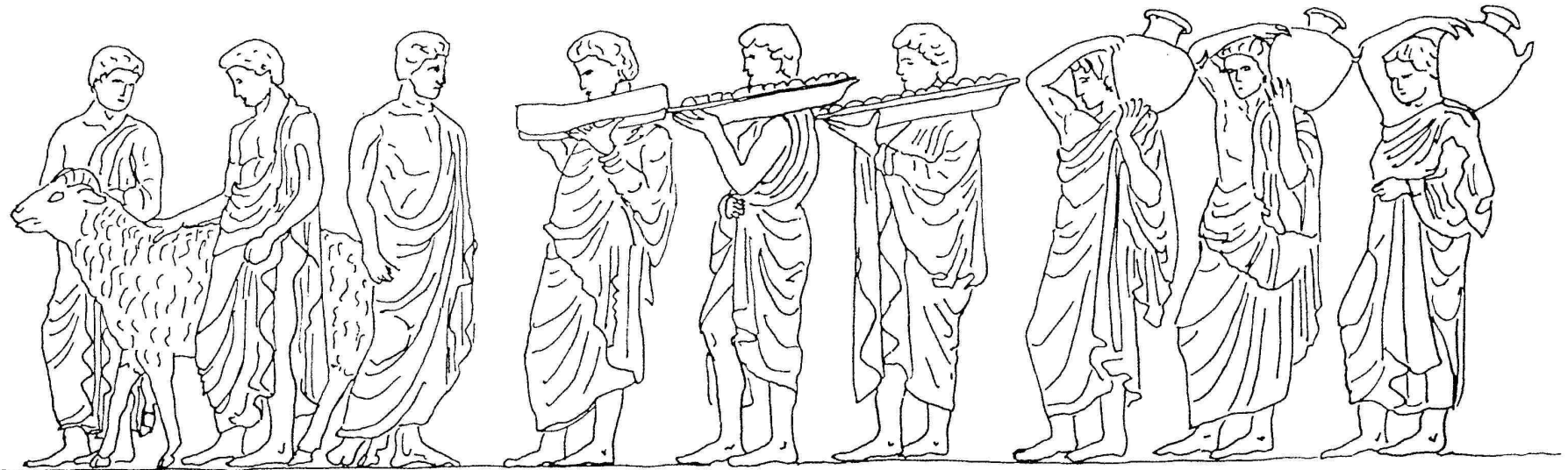
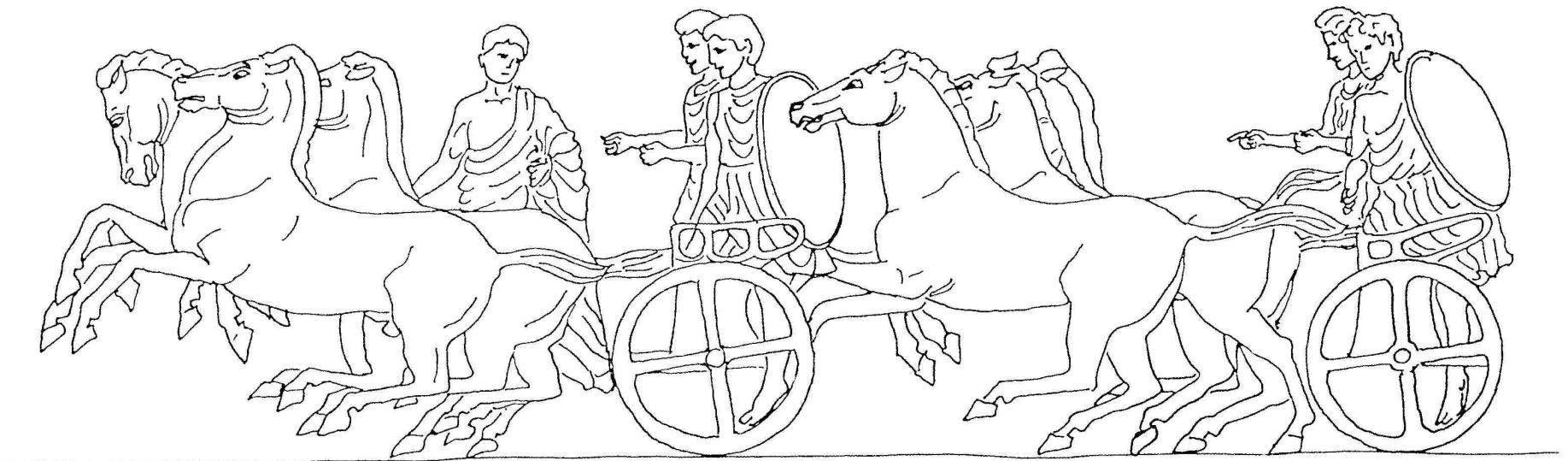

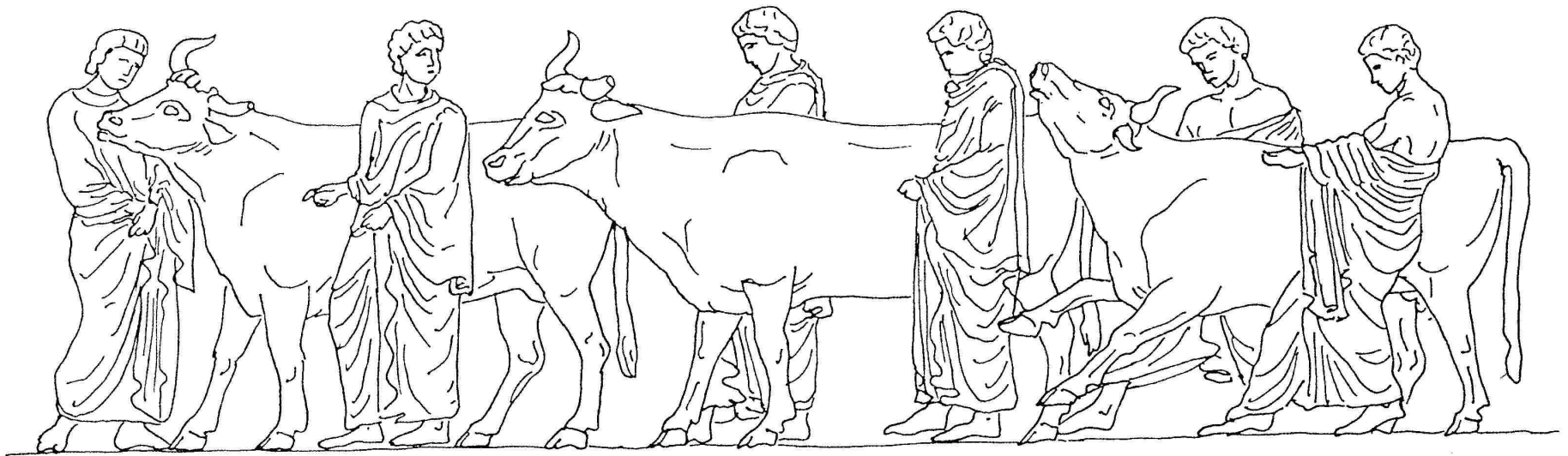
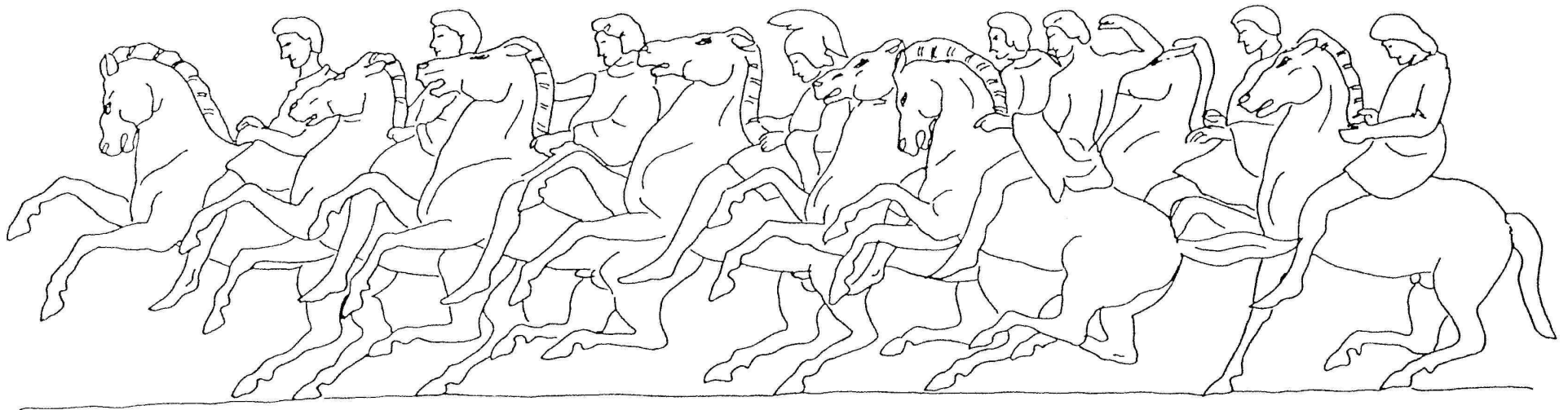
A klasszikus görög kor előtti, de már a görög szigettenger partjain zajló háborús időkbe nyúlik vissza Homérosz két eposza is, az Illiász és az Odüsszeia. Az ókori krétoi és görög művészetről készített kiállításunkhoz (és kifestőnköz) Kréta művészete után jól illik a történelmi sorrendet jelző két görög kerámiakép: a dór vándorlás gyalogosai, a később majd hoplita néven ismert lándzsás páncélos gyalogság, és a Fekete-tengeri szomszédokat bemutató szkíta lovasság.

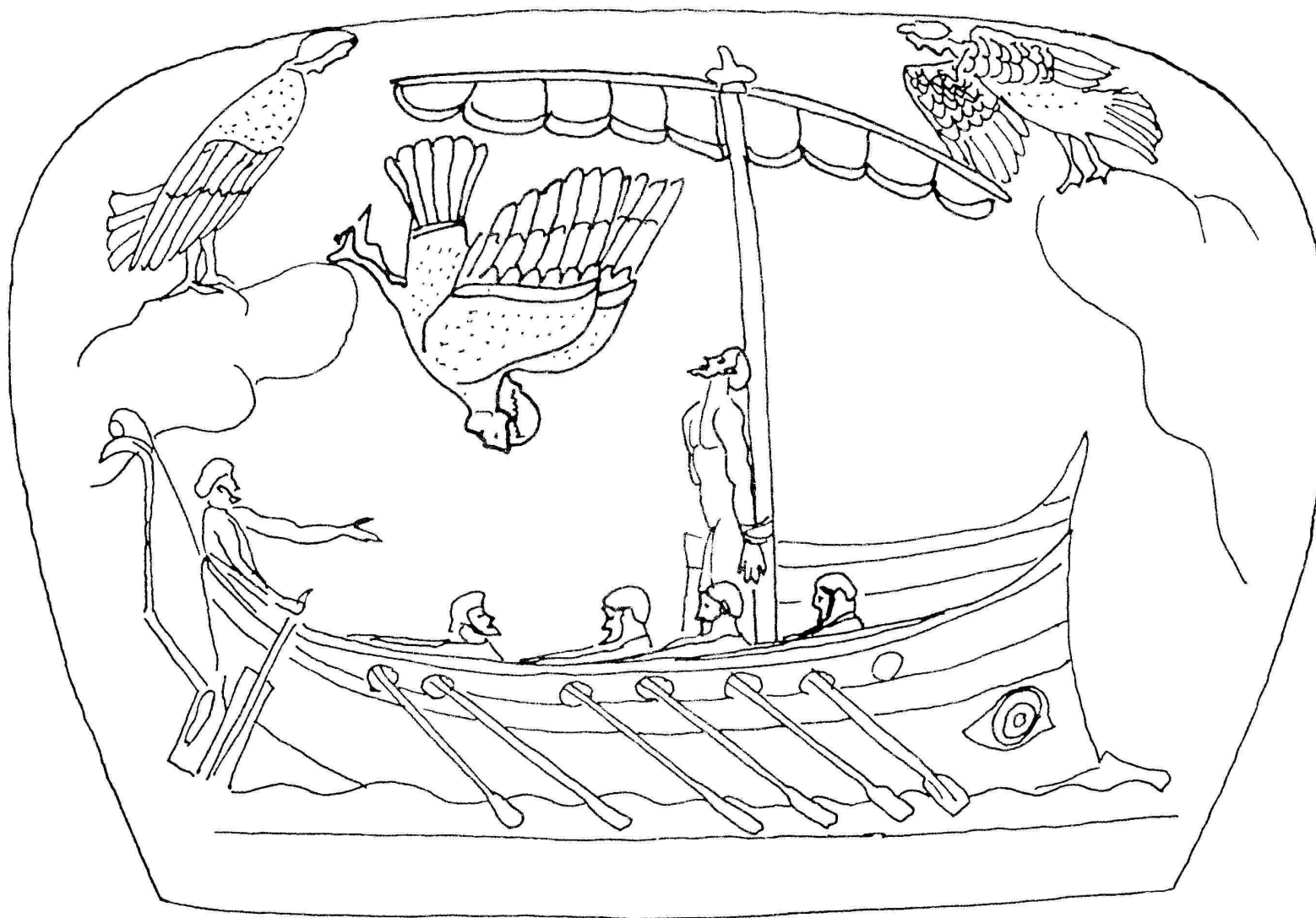
A dór törzsek a Szantorin vulkán kitörése utáni időkben szállják meg fokozatosan a mükénéi görög városokat. A korai attikai ión városok közül egyedül Athén tud ellenállni és fennmaradni a dór invázióban. A friss és nyers erővel szerveződő városállamok nagy háborúja volt az akkor még szintén álló Trója ellen a Homérosz megénekelte trójai háború. A városállamok egymással vívott későbbi háborúi közül a legismertebb a peloponnészoszi háború Athén és Spárta között.

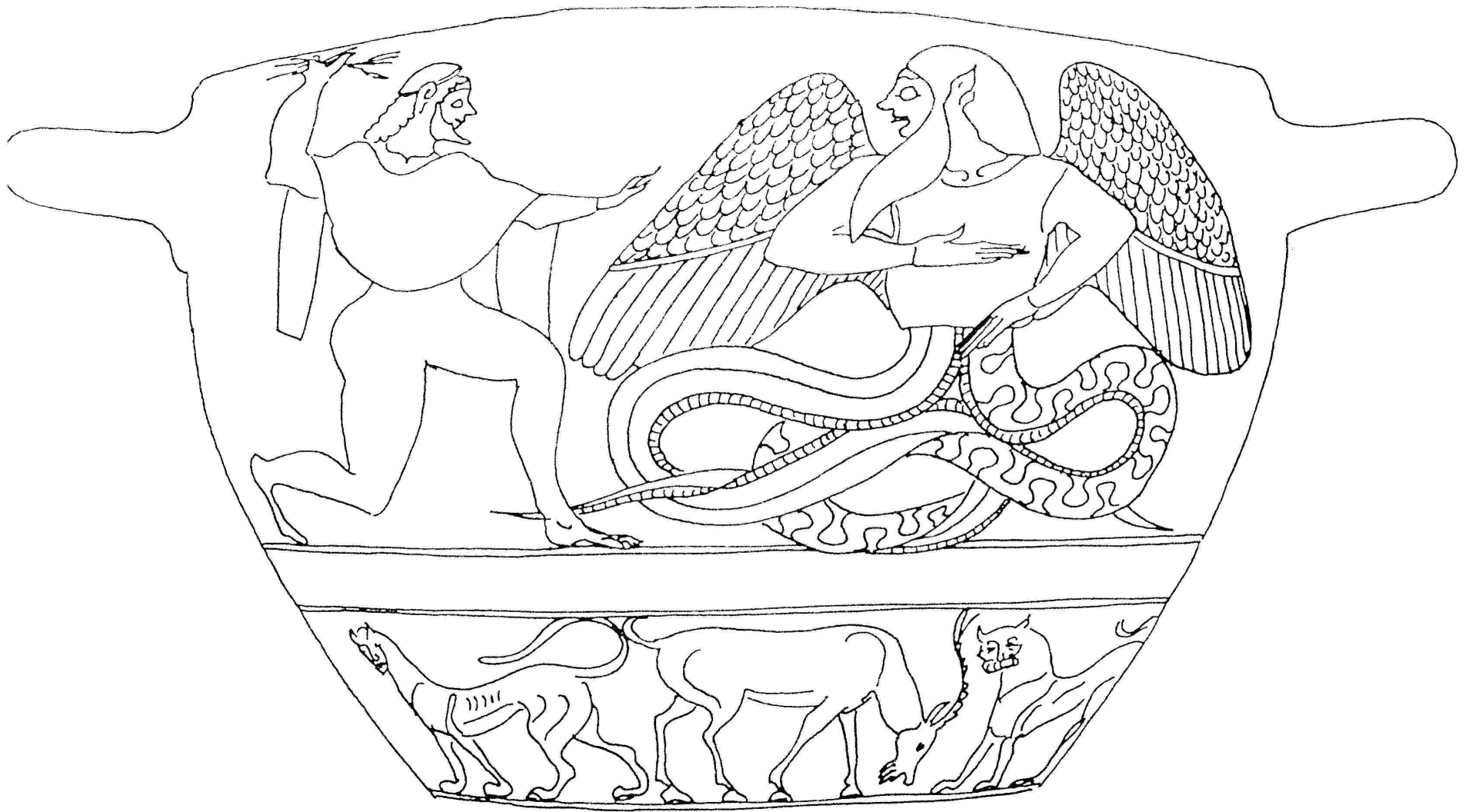
A görög városállamok fölvirágzása csodálatos művészeti alkotásokat hagyott ránk. Az athéni demokrácia fénykorában, Periklész idején épült meg az athéni Parthenon. A fellegvár koronája, a görög csarnoktemplomépítészet gyújtópontja ez az épület. A kor leghíresebb szobrászának, Pheidiásznak a vezetésével készült el a szobrászati díszítése. Az oszlopsor fölött fut körbe az épületen az a frízisor, amely az ünneplő Athén polgárainak menetét mutatja be.

Az állatokat terelő pásztorok, a kenyeret és bort hozó ifjak az élet javait hozzák Athéné istenasszony oltárára. A gazdag ifjak lehettek csak lovasok, mert a kopár görög földön nem sok legelő jutott a lovaknak. Athén gazdagságát az olajbogyó-termelés mellett a hajóépítés, a kerámiaipar és az ezüstbányák művelése adták. A két nagy, perzsák ellen vívott, sikeres háború után Athén méltán lett szervező vezetője a görög városállamoknak.

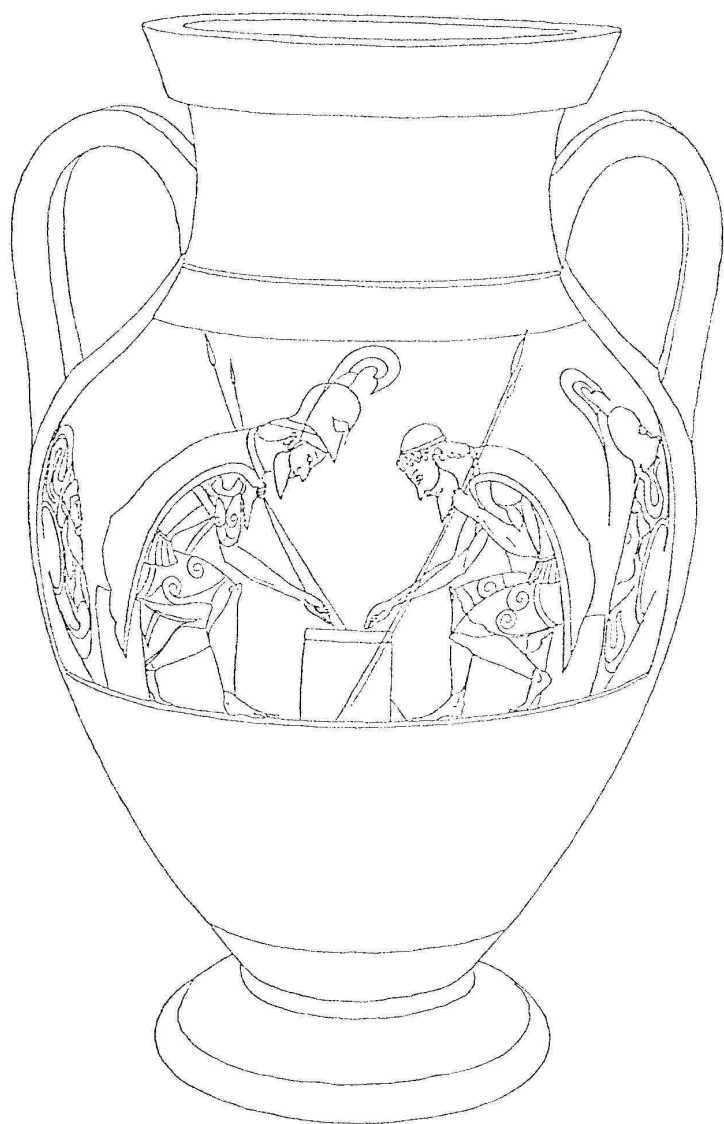
Periklész volt az, aki egységes műbe foglaltatta a homéroszi eposzt, az Illiászt és az Odüsszeiát. Odüsszeusz vándorlásának eseményeit azonban számos görög vázán és korsón is megrajzolták, megfestették. A bal oldali vázán a szirének csábításai ellen kötteti ki magát Odüsszeusz a hajó árbócához. Odüsszeusz kalandos utazása később is sok frót-költőt ihletett meg, s ma is szívesen választotta a NASA a Marsot új műszerekkel térképező űrszondának a Mars Odyssey nevet.

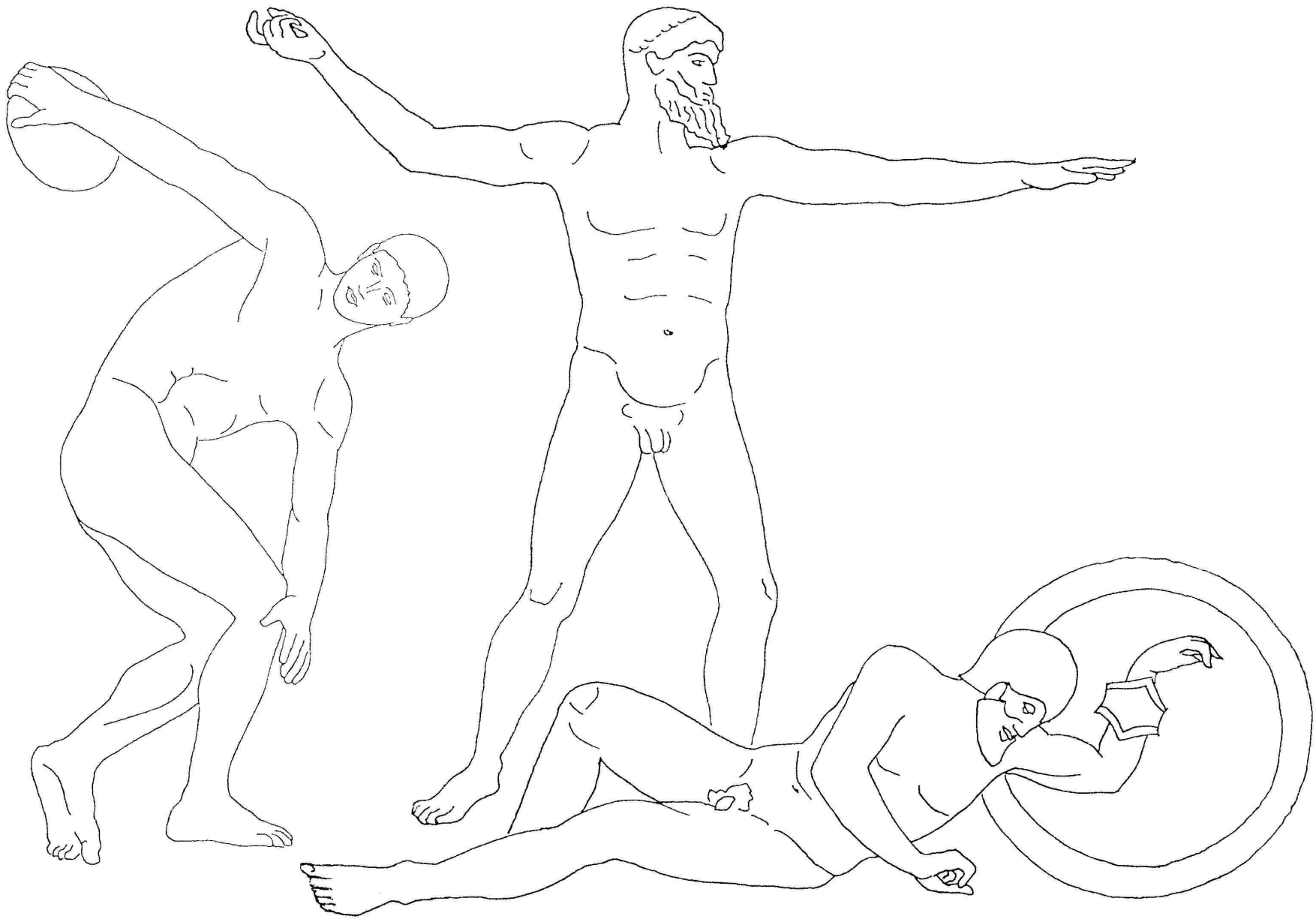
A nyilait a kezében tartó Zeusz küzd a jobb oldali képen az alvilági, kígyófarkú szörnyként megjelenő viharistennel. A harcos görögök templomaik homlokzatára is harci jeleneteket terveztek az építészekkel és faragtattak a szobrászokkal. A harcosok küzdelmét (pl. Olümpiában, a Zeusz-templom nyugati timpanonján a lapiták és kentaurok között dülöt) a harc közepén nyugodtan álló névadó isten szemléli. Előfordul az amazonokkal folyó küzdelem ábrázolása is.

A Fekete-tenger partjára települt görög gyarmatvárosokban szomszédságban éltek a görögök a szkítákkal. A mai Dél-orosz Sztjepevidék hatalmas erdős ligetes tájain élt a görögök által szkítáknak nevezett lovasnép. Művészetükkel az Eurázsiai Művészetek sorozat 7. füzetében ismerkedtünk meg. Az ábrázolóművészetben rokon kifejezési formákat hagyt ránk ez a földrajzi közelség. A kul obai szkíta váza jelenete a görög amfórán Achilleusszal és Aisszal ismétlődik meg.

A szkíták életét bemutatja Hérodotosz is, a nagy görög történetíró. Sok más görög váza és tál is megörökíti a szkíták ruházatát, fegyverzetét, s láthatjuk, hogy lovon íjjal nyilaztak, majd lóról szállva törrel és pajzssal harcoltak. A harci jelenetekben a szkíta lovas kopjájával dőf, görög sisakot visel, s íjja és a nyílhegyek két különálló, de lapjával egymáshoz erősített tegezben foglalnak helyet. A szkítához hasonló jeleneten, a görög tálon, Achilleusz Patroklosz sebét kötözi be.

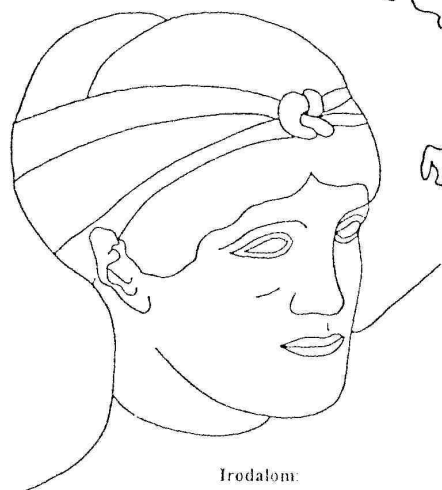
A görög művészetek köréből talán a két legkiemelkedőbb csúcs a szobrászat és a matematika. Az emberi test megformázását szinte a tökéletességig fejlesztették. Ezt a csúcst talán csak Michelangelo érte el ismét. Mi teszi lélekhez szólóvá a görögök szobrászati alkotásait? Mindenkinek saját véleménye is lehet erről. Számomra a lélek, a madáchi küzdés, a nemes jellem nemes célért folyó összpontosítása mind megannyi jellemző vonás a görög szobrászati alkotásokon. A katonáskodást békeidőben sportnak tekintették, s ezt az állandó fölkészülést összemérték egymás között az olimpiákon. Myron diszkoszvetője is ilyen mérköző, összpontosító ember. A gerelyvető, avagy villámokat szóró Zeusz szobor bronzból készült. Tengerben elsüllyedt hajóról került elő. A ruhátlan emberalak itt is arányos küzdő és a célra összpontosító lelket hordoz. A haldokló harcos az aiginai Aphaia-templom keleti timpanonjának szélén várja a halált. A sorsnak magát megadja már, de a küzdelemben ő nem vesztes, csak más formában hagyja el a csatateret, mint azok, akik még ezután is színre lépnek. És ilyen tragikus hős Laokoón is, akire kígyókat küldtek az istenek, hogy fiaival együtt halálra marják. A küzdelem számára már kilátástalan, de fiainak talán még megkegyelmeznek az istenek. A görög szobrászat gazdagsága kiemérelhetetlen. E négy szép szoborral, s a hátsó borító térképe mellett szereplő lapita asszony (olimpiai Zeusz templom, nyugati homlokzat), valamint Periklész jól ismert szobrával együtt mégis magunkkal vihetünk valamit e gazdagságból útravalóul. Mert a mai életben is csak a nemes eszközökkel vívott küzdelem ad erőt és a nemes cél viszi a lelkünket ebbe a küzdelembé.

Ha a természet ábrázolása háttérbe is szorul a görög művészetben, ez a vázákép meggyőz bennünket arról, hogy a görög rajzművészet is méltó párja a szobrászatnak. Mi leszünk azok a madarak, akiket nem talál el Heraklész parittyaköve s tovább repülünk új népek művészeti világába a kimeríthetetlen Euráziában.

AZ EURÁZSIAI MŰVÉSZETEK
 SOROZAT ÓKORI KRÉTAI ÉS GÖRÖG MŰVÉSZET CÍMŰ KIFESTŐKÖTETÉT
 kiadja a Természet- és Környezetvédő Tanárok Egyesülete és az UNICONSTANT
 Budapest, Püspökladány

Bérczi Szaniszló:
 ÓKORI KRÉTAI ÉS GÖRÖG MŰVÉSZET
 ISBN 963 86401 2 X

Irodalom

AZ EURÁZSIAI MŰVÉSZETEK SOROZATBAN
 MEGJELENT (2004 februárig)

[1] Bakay K. (1997, 1998): *Őstörténetünk régészeti forrásai. I. II.* Miskolc; [2] Bérczi Sz. (2003): On the Earlier Occurrences of the cm-Type Nets and Wallpaper Patterns in Ornamental Arts of Central Eurasia. *Symmetry: Culture and Science*, 12. No. 1-2. p. 5-24.; [3] Bérczi Sz. (2003): Composite Wallpaper Patterns Among Intuitive Ethnomathematical Discoveries of the Ancient Crete and Urartu. *Symmetry: Culture and Science*, 12. No. 1-2. p. 39-52.; [4] Bérczi Sz., Bérczi K., Bérczi Zs., Kabai S. (2003): Coloring Booklet Series about the Arts of Central Eurasia with Rich Heritage of Ethnomathematical Ornamental Arts. *Symmetry: Culture and Science*, 12. No. 1-2. p. 231-239.; [5] Castiglione L. (1961): *Görög művészet*. Képzőművészeti Alap K., Budapest; [6] Cs. Szabó L. (1986): *Görögökről*. Európa, Budapest; [7] von Gamber O. (1978): *Waffe und Rüstung Eurasiens*. Klinkhardt und Biermann, Braunschweig; [8] Götz L. (1995): *Keleten kél a Nap*. Püski, Budapest; [9] Hood, S. (1978): *The Arts in Prehistoric Greece*. Penguin, Harmondsworth;

[10] Huszka J. (1930): *A magyar turáni ornamentika története*. Pátria, Budapest; [11] Johnston, A. (1984): *Az archaikus Görögország*. Helikon, Budapest; [12] László Gy. (1974): *A népvándorláskor művészete Magyarországon*. Corvina, Budapest; [13] Ling. R. (1986): *A klasszikus görög világ*. Helikon, Budapest; [14] Pogány F. (1965): *Szobrászat és festészet az építőművészetben*. Műszaki, Budapest; [15] Rolle R. (1980): *Die Welt der Skythen*. Bucher, Luzern und Frankfurt; [16] Szabo Á. (1978): *A görög matematika kibontakozása*. Magvető, Budapest; [17] Warren, P. (1989): *Az égei civilizációk*. Helikon, Budapest;

1. HONFOGLALÁS KORI KIFESTŐ - 1996
2. ROMÁNKORI TEMPLOMKAPUK - 1998
3. SZENT LÁSZLÓ KIFESTŐ - 1999
4. SZENT ISTVÁN KIRÁLY EMLÉKEZETE - 2000
5. VIKING KIFESTŐ - 2000
6. KELTA KIFESTŐ - 2000
7. SZKÍTA KIFESTŐ - 2001
8. KAZETTÁS MENNYEZETEK - 2002
9. JAPÁN, A FELKELŐ NAP ORSZÁGA - 2002
10. 1000 ÉVES MAGYARORSZÁG - 2002
11. IRÁNI KIFESTŐ - 2003
12. KAUKÁZSUI MŰVÉSZET - 2003
13. KÖZÉP ÁZSIAI MŰVÉSZET - 2003
14. A HUNOK MŰVÉSZETE - 2004
15. ÓKORI KRÉTAI ÉS GÖRÖG MŰVÉSZET - 2004

Előkészületben
 AZ ÖRMÉNYEK BIBLIA-MŰVÉSZETE
 KÍNA MŰVÉSZETE
 ETRURIA, RÓMA ÉS TOSZKÁNA MŰVÉSZETE

Ezt a munkámat Fettich Nándor, Huszka József, László Gyula és Nagy Géza emlékének ajánlom

Hálával és szeretettel gondolok mindazokra, akik valamilyen formában segítették az Eurázsiai Művészetek kifestőkönyv-sorozat napvilágra hozását: Bánsági Tamás, Bánsági Mária, Bérczi Alajos, Bérczi István, Bérczi Katalin, Bérczi Zsófia, Bíró Mária, Cech Vilmos, Czene Valéria, Szőkefalvi Nagy Erzsébet Jolán, Deákné Demjén Ilona, Deák Gyula, Dobos László, Fabriczy Anikó, Földi Tivadar, Gulyás Balázs, Gulyás Pálné, Jeppesen Henrik, Kabai Sándor, Kiss Ulrich, Kizsel Vilmos, Kolczonay Katalin, Lukács Béla, Magyar Györgyi, Magyar Jolán, Matyasovich Henrik, Miura Yasunori, Muzsly István, Nagy Dénes, Nyers Csaba, Ogawa Tohru, Pap Gábor, Péter Júlia, Péter Borbála, Sára Endréné, Szabó László, Szili István, Takahito Mikasa hg., Takaki Ryuji, Tóth Albert, Tordai Magdolna, Veszelszky Endréné